

Agnieszka Zatorska

Uniwersytet Łódzki, Łódź

E-mail: agnieszka.zatorska@uni.lodz.pl

ORCID: 0000-0002-2767-8888

<https://doi.org/10.18778/8220-635-7.23>

Z PROBLEMÓW TŁUMACZENIA PREDYKATYWNYCH WYRAŻEŃ UCZUĆ W SŁOWEŃSKIM PRZEKŁADZIE *BEZ DOGMATU* HENRYKA SIENKIEWICZA

Wstęp

Badaniem objęto predykaty uczuć¹ sformalizowane na płaszczyźnie językowej w postaci czasowników syntetycznych² lub konstrukcji analitycznych. Materiał pozyskano z powieści *Bez dogmatu* Henryka Sienkiewicza oraz z jej przekładu na język słoweński, pt. *Brez dogme* z 1975 roku, którego dokonał Janko Moder. Powieść, wydana jako książka w roku 1891, w formie diariusza, z pierwszoosobową narracją, w planie treści wypełniona autoanalizą i relacjami duchowych przeżyć bohatera/bohaterów stanowi odpowiednie źródło do badań nad leksyką uczuć (Zatorska, 2018). Niniejsze opracowanie koncentruje się na konfrontacji wyrażań predykatywnych z kręgu uczuć w oryginalnej wersji pisarza i słoweńskiej wersji wykreowanej przez tłumacza. Podjęty temat łączy problem inwentarza emotywnych jednostek leksykalnych w rozpatrywanym utworze literackim z obserwacją kształtu ekwiwalentów danych fragmentów tekstu w przekładzie.

1. Zarys dotychczasowego tła badawczego. Cel i ustalenia metodologiczne

Zbiór predykatywnych wyrażań uczuć był tematem wielu studiów. W odniesieniu do języka polskiego klasa predykatów uczuć była przedmiotem analiz przede wszystkim składniowych i znaczeniowych (Nowakowska-Kempna, 1986, 1995), natomiast słoweńskie wyrażenia uczuć negatywnych rozpatrywano w ujęciu kognitywnym

¹ Określenia klasy czasowników odpowiadających badanym predykatom, określenia: *czasowniki uczuć*, *sentiendi*, *emotywne* stosuję w niniejszym artykule wymiennie.

² Za postaci syntetyczne czasowników uznaję tu także postaci z postfiksem, np. *litować się*, *nudzić się*, w odróżnieniu od analitycznych, np. *mieć litość*.

(Będkowska-Kopczyk, 2004). Wielostronny semantyczno-składniowy opis klas *verba sentiendi* i *cogitandi* zawiera obszerna monografia z bardzo szeroko zakrojonym materiałem zanalizowanym i poklasyfikowanym przy użyciu drobiazgowych modeli składniowych (Kiklewicz i in., 2019). Na uwagę zasługuje fakt, że analiza czasowników uczuć została w cytowanym studium przeprowadzona konfrontatywnie, a zestawienie faktów językowych dotyczy języków bułgarskiego, polskiego i rosyjskiego. W przywołanej pracy klasa czasowników emotywnych przedstawia się jako zaskakująco liczna – dla języka polskiego stanowi ona ponad 300 jednostek. Predykaty uczuć przejawiające się na płaszczyźnie językowej w formie analityzmów od lat interesują językoznawców (Jędrzejko, 1998; Żmigrodzki, 2000). Z tej inspiracji powstało m.in. studium poświęcone refleksji nad konstrukcjami analitycznymi oznaczającymi pozytywne stany emocjonalne z rzeczownikami *radość*, *wesołość*, *uciecha*, *euforia*, *zadowolenie*, *szczęście* w polszczyźnie (Ulitzka, 2004).

W ostatnich latach, w ramach prac nad językiem i stylem pism Henryka Sienkiewicza³, ukazały się teksty zawierające ogląd środków językowych w tzw. współczesnej powieści o polskim dekadencie, czyli *Bez dogmatu* (dalej też *BD*). A. Rejter zanalizował nazwy własne w tej powieści ze względu na przejawiającą się w nich językową manifestację dekadentyzmu (Rejter, 2016). Przyjrano się także ukształtowaniu składniowemu oraz funkcjom struktur zdaniowych z czasownikami *cogitandi* i *sentiendi* w *BD* (Zatorska, 2018) i ustalono, że choć czasowniki *cogitandi* są w *BD* obficie dokumentowane niż *verba sentiendi*, to te drugie stanowią zbiór bogatszy, bardziej urozmaicony (Zatorska, 2018, s. 287). W niniejszym artykule analizę wykładników predykatów uczuć poszerzono o perspektywę porównawczą i translatoryczną, nawiązując do wcześniejszych opracowań na temat słoweńskich przekładów – *Pana Wołodyjowskiego* czy tzw. powieści współczesnych Litwosa (Zatorska, 2019, 2020). Studia nad słoweńskimi translacjami pism pisarza w zakresie przyjętej metodologii wykorzystują instrumentarium transformacji translatorycznych (Lewicki, 2017).

Bazę materiałową dla poczynionych obserwacji na temat czasowników i analitycznych wykładników predykatów uczuć stanowi próba składająca się z 300 fragmentów (zdań lub fraz) wyekscerpowanych z powieści *Bez dogmatu* i jej słoweńskiej translacji. Badane wyrażenia predykatywne obejmują językowe formalizacje różnych uczuć, z wyłączeniem zanalizowanych wcześniej predykatów uczuć miłosnych (Zatorska, 2020). Skoncentrowano się na predykatywnych

³ Współczesne prace nad warsztatem pisarskim Henryka Sienkiewicza prowadzone w ujęciu językoznawczym stanowią próbę wypełnienia luki, por. słowa Aleksandra Wilkonia, który przytaczał opinię Konrada Górskiego: „W morzu pisaniny poświęconej temu autorowi mało jest np. prac dotyczących jego języka i stylu” (Wilkoń, 2019, s. 14; por. też Górski, 1968, s. 5).

wyrażeniach stanów emocjonalnych odbieranych jako negatywne, jak obawa, strach, niepokój, w mniejszym zakresie na językowej manifestacji uczuć i emocji pozytywnych, jak spokój, radość, rozkosz, upojenie. Pytanie badawcze dotyczy znaków językowych, jakimi w przekładzie wyrażono formalizację predykatów z klasy *sentiendi*. Na określenie odpowiednika danej jednostki językowej w przekładzie stosuję w tym szkicu także nazwy *ekwiwalent* lub *translat*. Analiza dzieli się na trzy części. W pierwszej (por. podrozdz. 2 por. tabela 1) zademonstrowano sposoby ekwiwalencji czasowników syntetycznych, a dwie pozostałe partie tekstu (podrozdz. 3 i podrozdz. 4) traktują o transformacjach translatorskich jednostek analitycznych. Konstytutywnym dla wyznaczania zakresu zbioru *verba sentiendi* jest otwieranie przez odpowiadające im predykaty uczuć miejsca dla argumentu *x* w pozycji semantycznej eksperientera. Badana klasa dzieli się na dwie części (i dotyczy to obu porównywanych języków polskiego i słoweńskiego) – na te, dla których *x* na płaszczyźnie formalnej przybiera postać podmiotu, i te, dla których *x* usytuowany jest poza frazą podmiotową (Kiklewicz i in., 2019, Cz. I, ss. 129–133), a kwestia doboru przez tłumacza odpowiednika danej jednostki leksykalnej ze względu na ukształtowanie frazy zdaniowej przez umiejscowienie *x*-a została również rozpatrzona (por. 2.1.3). Podrozdział 4 wyróżniono dlatego, żeby zaznaczyć to, iż ukazywane w nim konstrukcje peryfrastyczne charakteryzuje pozapodmiotowa lokalizacja eksperientera *x* oraz silna metaforyzacja. W artykule przyjrano się także temu, czy przekładowymi ekwiwalentami interesujących nas tu elementów języka są jednostki mające cechy werbalne (czy też na przykład elementy nominalne), a po drugie, czy są to emanacje predykatów uczuć, czy też środki językowe ewokujące inne sensy.

2. Jednostki syntetyczne i ich ekwiwalenty w przekładzie na język słoweński

Przeprowadzona kwerenda uwidoczniła 85 odrębnych czasowników emotywnych w 200 okurencjach. Pokazano frekwencję badanych jednostek, zaznaczając najczęstsze: *bać się*, *czuć*⁴ i *drażnić*. Wybór analizowanych jednostek wraz z ich frekwencją i słoweńskimi odpowiednikami z rozpatrywanego dzieła w słoweńskim tłumaczeniu ilustruje tabela 1.

⁴ Czasownik *czuć* i odpowiadający mu słoweński *čuti* potraktowano jako samodzielne znaczeniowo *verbum* w kontekstach takich jak pol. *On czuje, że...*, *X czuje potrzebę, aby...* Natomiast w kolokacjach

Tabela 1. Wybrane czasowniki ematywne i ich ekwiwalenty w przekładzie na język słoweński

	Czasownik polski	Ilość	Odpowiednik w przekładzie słoweńskim	Ilość
1.	bać się	27	bati se	18
			upati si	1
			ustrašiti se	1
			zbati se	1
			biti komu strah	6
2.	czuć	13	čuti	11
			občutiti	1
			imeti občutke	1
3.	drażnić	12	dražiti	5
			jeziti	4
			žaliti	1
			je dražljivost	1
			–	1
4.	wzruszać, wzruszyć	7	razburiti	1
			razburjati	1
			vznemiriti	4
			biti vržen iz tira por. vreči iz tira	1
5.	obawiać się	6	bati se	2
			ustrašiti se	1
			biti komu strah	3
6.	przestraszać się, przestraszyć się	5	prestrašiti se	2
			strašiti se	1
			ustrašiti se	2
7.	cieszyć	4	razveseliti	1
			veseliti	3
8.	dziwić się	4	čuditi se	3
			ne iti v glavo 'nie mieścić się w głowie'	1
9.	martwić	4	moriti	2
			žalostiti	2
10.	zaniepokoić	4	vznemiriti	4
11.	złać się, złąknąć się	4	prestrašiti se	2

z nominalnym wykładnikiem uczucia, por. *czuć smutek*, np. *X czuje smutek*, słń. *čuti žalost* czasowniki *czuć* i słń. *čuti* klasyfikuje się jako składniki operatorowe zwrotów werbo-nominalnych.

	Czasownik polski	Ilość	Odpowiednik w przekładzie słoweńskim	Ilość
			ustrašiti se	2
12.	cierpieć	3	trpeti	3
13.	nużyć	3	dolgočasiti	2
			utruditi	1
14.	podziwiać	3	občudovati	3
15.	przestraszać, przestraszyć	3	bati se	1
			plašiti 'płoszyć, straszyć'	1
			prestrašiti	1
16.	tęsknić	3	hrepeneti	1
			koprneti	1
			biti tesnobno	1
17.	uspokajać, uspokoić	3	pomiriti	1
			umiriti	2
18.	zdziwić	3	ostrmeti	2
			začuditi se	1
19.	dręczyć się	2	trapiti se	2
20.	dziwić	2	čuditi se	1
			zbujati začudenje	1
21.	litować się	2	smiliti se impf	1
			zasmiliti se pf	1
22.	martwić się	2	trapiti se	1
			trpeti 'cierpieć'	1
23.	podobać się	2	biti všeč	2
24.	przerażać się, przerazić się	2	prestrašiti se	1
			ustrašiti se	1
25.	zaniepokoić się	2	vznemiriti se	2
26.	gniewać	1	spravljati v togoto	1
27.	gniewać się	1	biti hud	1
28.	nakłopotać się	1	nagarati se	1
29.	nienawidzić	1	sovražiti	1
30.	niepokoić	1	biti nemiren	1
31.	niepokoić się	1	biti v skrbah	1
32.	nużyć się	1	utruditi se	1
33.	obojętnieć	1	postati ravnodušen	1
34.	przepadać	1	biti nor na	1
35.	rozczerć	1	ganiti	1

	Czasownik polski	Ilość	Odpowiednik w przekładzie słoweńskim	Ilość
36.	wstydić się	1	sramovati se	1
37.	(wzburzać), wzburzyć	1	vreči iz tira	1
38.	zadziwiać, (zadziwić)	1	spraviti v začudenje	1
39.	(zasmucać), zasmucić	1	užalostiti	1
40.	zmartwić się	1	gnati si hudo k srcu por. gnati si kaj k srcu 'brać sobie coś do serca' Ostr Pret	1
41.	znienawidzić	1	zasovražiti	1
42.	znudzić	1	utruditi	1
43.	zobojętnieć	1	postati ravnodušen	1
44.	zżymać się	1	žreti se	1

2.1 Odpowiedniki syntetyczne

2.1.1. Przegląd translatów pozwala wskazać taki typ czasownika w oryginale, któremu w przekładzie odpowiada tylko jedno *verbum*, co ilustrują frazy z czasownikami: *cierpieć* oddawanym przez *trpeti*, por. *wiele osób cierpi podobnie* (Sienkiewicz, 2015, s. 19) – *veliko ljudi trpi podobno* (Sienkiewicz, 1975, s. 15)⁵, *cierpiełem z tego powodu prawdziwie*, s. 367 – *da sem zaradi tega pošteno trpel*, s. 302; *dręczyć się* – *trapiti se*, por. *ja zaś dręczyłem się coraz bardziej*, s. 384 – *jaz sem se čedalje bolj trafil*, s. 316. Wśród 38 czasowników odnalezionych częściej niż raz tylko 6 jednostek (16%) wyróżnia się w przekładzie jednym ekwiwalentem syntetycznym. Więcej niż połowę 55%, czyli 47 wyekscerpowanych czasowników poświadczono w badanej próbie tylko raz, a na tej podstawie trudno wyrokować, czy możliwe jest tłumaczenie ich przy pomocy innych ekwiwalentów niż podane.

2.1.2. Materiał egzemplifikuje *verba sentiendi* z różnymi syntetycznymi translatami: *przestraszyć się* jako *prestrašiti se*, por. *Zbladła tak bardzo, że się przestraszył, czy nie zemdleje*, s. 205 – *Tako hudo je prebledela, da sem se prestrašil, da bo omedlela*, s. 165 lub bezprefiksalne *strašiti se*, por. – *Niech się ciotka nie przestraszy*, s. 490 – »*Nič se ne straši, teta*«, s. 407 albo utworzone z innym prefiksem *ustrašiti se*, por. *Anielcia przestraszyła się z początku trochę tej obiadowej wojny*, s. 53 – *Anielka se je v začetku malo ustrašila takih vojn med obedi*, s. 42 (w tym przykładzie dochodzi do pluralizacji wyjściowego nomen

⁵ Podane dalej przy cytatach numery stron odnoszą się w wersji polskiej do wydania Sienkiewicz, 2015, w wersji słoweńskiej do wydania Sienkiewicz, 1975.

wojna). Zgodnie z możliwościami systemu języka słoweńskiego w zakresie sygnalizowania kategorii aspektu tłumacz w miejscu danej formy zastosował zazwyczaj formę analogiczną pod względem aspektualnym, por. *oburzać* impf. vs *vznemirjati* impf., np. *Małżeństwo Anielki oburza go*, s. 163 – *Anielkina poroka ga vznemirja*, s. 131. Zauważono jednakże problem odmiennego aspektualnego nacechowania *verbum* w przekładzie. Oryginalne *čuti* impf. tłumaczone jest przez *občutiti* pf., np. *Czułem potrzebę śmiechu*, s. 459 – *Občutil sem potrebo po smehu*, s. 379. Wiązka słoweńskich synonimów funkcjonuje jako odpowiednik jednego leksemu w tekście wyjściowym, por. *tęsknić* vs *hrepeneti*, *koprneti*, np. *Może i ona tęskni za mną...*, s. 272 – *Mogoče tudi ona hrepeni po meni...*, s. 221; czy takie kobiety albo bardziej tęsknią za mężem, s. 315 – *take ženske bodisi bolj koprniijo po možu*, s. 257. Przy konfrontacji oryginału z przekładem uwidoczniły się też różnice stylistyczne towarzyszące niewielkim różnicom semantycznym, jak na przykład przy jednostkach *zdiiviti* vs *ostrmeti* ‘osłupieć, zdębieć’, por. *Juž pri Wenus tamtejszej zdiivil mnie, gdy [...], oświadczył mi, że woli neapolitańską Praksytelesową Psyche*, s. 138 – *Že pri tamkajšnji Veneri sem ostrmel, ko je [...] in mi dejal, da ima rajši neapeljsko Praksitelovo Psiho*, s. 110. Polska wersja wskazuje na schemat: *On zdiivil mnie, gdy oświadczył...*, a dosłowne tłumaczenie wersji słoweńskiej ‘Oslupiałem/zdębiałem, gdy mi powiedział, że...’ stawia osobę odczuwającą w pozycji podmiotu. W ten sposób ta para czasownikowa wpisuje się także w schemat różnic w zakresie syntaktycznego usytuowania eksperiencera (por. 2.1.3). Ponadto czasowniki *ostrmeti* i *začuditi se* obecne jako tłumaczenie pol. *zdiiviti* wpisują się w model częściowych synonimów por. »delne« sopomenke (Vidovič Muha, 2000, s. 166), a bliskości znaczeniowej tych dwu werbów słoweńskich towarzyszy odmienne nacechowanie stylistyczne. Wyjątkowo pojawiają się takie interpretacje treści jednostki leksykalnej w przekładzie, które prowadzą do użycia przez tłumacza leksemu z innego pola leksykalnego, por. *naklopotać się* jako *nagarati se* ‘napracować się, naharować się’, np. *Tyle w życiu przeszła, tyle się naklopotała*, s. 51 – *V življenju je toliko pretrpela in se toliko nagarala*, s. 41. Ekwiwalent może wносить nacechowanie pod względem ekspresywnym, por. *żyć-mać się* vs *žreti se*, np. *szczególniej żżyma się zapewne w duszy ciotka*, s. 69 – *še prav posebej se gotovo žre v duši teta*, s. 56, gdy czasownik *žreti se* kwalifikowany jako potoczny oznacza ‘kłócić się, spierać się’.

2.1.3. W klasie *verba sentiendi* wyróżnia się subclassę, dla której składnik nominalny *x* o roli eksperiencera znajduje się w pozycji poza frazą podmiotową (por. podrozdz. 1). Czasowniki z odbiorcą uczucia umiejscowionym we frazie pozapodmiotowej liczą 28 haseł, co stanowi ok. 33% analizowanych tu polskich jednostek syntetycznych. Dla obu badanych języków słowiańskich występują tu

analogie w zakresie czasowników uczuć i tworzenie par – czasownik funkcjonujący z *x*-em we frazie podmiotowej vs bliski znaczeniowo czasownik z *x*-em we frazie poza podmiotem, np. *zaniepokoić się* i *zaniepokoić* z *zaniepokoić się* tłumaczonym jako *vznemiriti se*, por. *trochę się zaniepokoiłem*, s. 308 – *zato sem se majčkeno vznemiril*, s. 251 oraz *zaniepokoić*, w miejscu którego tłumacz użył *vznemiriti*, por. *Kromickiego jednak zaniepokoiło to, że mu nie odpowiadam*, s. 340 – *Kromickega pa je vznemirilo, ker mu nisem odgovoril*, s. 278; *zaniepokoili ją* zaraz zmiany, *jakie spostrzegła w mojej twarzy*, s. 464 – *so jo pri priči vznemirile spremembe, ki jih je zasledila na mojem obrazu*, s. 383. W tłumaczeniu przejawia się inwersja ukształtowania składniowego, gdy argument *x* poza podmiotem przy czasowniku *dziwić*, np. *dziwi mnie tylko, że ojciec jest przekonany, że...*, s. 9, zostaje umieszczony w pozycji inicjalnej przy *čuditi se*, np. *čudim se samo, da je oče prepričan, da...*, s. 9.

2.2. Odpowiedniki analityczne

2.2.1. Na zaakcentowanie zasługuje występowanie w przekładzie analitycznych wykładników danej predykcji manifestowanej w oryginale przez czasownik. Dla jednego verbum z tekstu źródłowego, np. *bać się* analiza translacji wykazała najczęściej analogiczną jednostkę *bati se* oraz pojedynczo *ustrašiti se* i *zbatl si* a także kilkakrotnie połączenie wyrazowe *biti komu strah*, które zafunkcjonowało też jako ekwiwalent dla *obawiać się* por. tabela 1. Omawiane zjawisko ilustrują następujące przykłady: *Od kilku dni ona się mnie boi*, s. 238 – *Že nekaj dni se me boji*, s. 193; *boję się jutrzejszego z nią spotkania*, s. 267 – *ker me je strah jutrišnjega srečanja z njo*, s. 217; *istotnie obawiam się o zdrowie Anielki*, s. 122 – *ker me je v resnici strah za Anielkino zdravje*, s. 97. Różne ekwiwalenty jednostki *bać się* widoczne są nawet w jednym wypowiedzeniu, por. *Anielka prawdopodobnie się go boi, ale ona się wszystkich boi*, s. 356 – *Anielka se ga bržkone boji, vendar jo je strah vseh*, s. 291. Ekwiwalent analityczny eksplicytnie ukazuje parametry semantyczne nazywanego zdarzenia, jak inchoatywność czy kauzatywność, por. *zbujati začudenje obok čuditi se* zamiast *dziwić*, np. *Co mnie jednak zastanawia, dziwi i martwi, [...] to że ja i na tej drodze jestem pobity*, s. 439 – *Kaj mi vendarle budi pozornost, mi zbujja začudenje in me žalosti, [...] To, da sem tudi na tej poti potolčen*, s. 362; czy *spraviti v začudenje* jako odpowiednik *zadziwiać*, np. *niejednokrotnie zadziwiał samego Rossiego swą wiedzą*, s. 8 – *da je s svojim znanjem dostikrat spravil v začudenje samega Rossija*, s. 8.

2.2.2. Materiał ujawnia relację, w której danemu czasownikowi w materiale powieści odpowiada wyłącznie klasyczny analityzm werbo-nominalny,

np. *gniewać – spravljati v togoto*, np. *Celina jest najlepsza kobieta, ale często mnie gniewa*, s. 122 – *Celina je najboljša ženska, vendar me pogosto spravlja v togoto*, s. 98 albo inne połączenie analityczne, np. z przysłówkiem, por. *podobać się – biti všeč*, np. *bo mu się podobała śmiałość moich poglądów*, s. 285 – *ker mu je bila všeč drznost mojih nazorov*, s. 233 lub orzeczenie imienne z treścią predykatywną wnoszoną przez przymiotnik, np. *A przecie ona tak znów nie przepadała za tym zięciem*, s. 494 – *Pa pri vsem tem niti ni bila tako neznansko nora na zeta*, s. 410. Odpowiednikami powieściowych czasowników bywają połączenia sfrazeologizowane, por. *vreči iz tira* zastąpiło *wzburzyć*, np. *Co mnie wzburzyło i zaniepokoiło [...] to jego rada*, s. 493 – *Še najbolj me je vrgel iz tira in vznemiril njegov nasvet*, s. 410. Na uwagę zasługują metaforyczne związki frazeologiczne użyte do eksplikacji treści wyjściowego *verbum*, por. *Żeby ta pocziwa, zacna ciotka Płoszowska wiedziała [...] toby się zmartwiła*, s. 66 – *Če bi ta vrla, poštena teta Płoszowska vedela [...] bi si hudo gnala k srcu*, s. 54 (*gnati si k srcu* ‘brać sobie do serca’ (OsPr, 1996)); *niepokoiliam się o pana*, s. 475 – *in kako strašno sem bila v skrbeh zaradi vas, gospod*, s. 393 (*biti v skrbeh za koga ali kaj* ‘martwić się o kogoś lub coś’ (OsPr, 1996)).

3. Analityzmy werbo-nominalne i ich słoweńskie odpowiedniki

3.1. Charakterystyka zbioru analityzmów objętych badaniem

Analityzmy werbo-nominalne AWN (Jędrzejko, 1998; Żmigrodzki, 2000) wynotowane z *Bez dogmatu* obejmują 40 haseł, które tworzą łącznie 50 okurencji. O zaliczeniu jednostki do klasy AWN decyduje m.in. jej budowa, czyli niesienie treści predykatywnej, tu związanej z predykatami uczuć, przez rzeczownik abstrakcyjny oraz wprowadzanie kategorii czasownikowych, werbalizacja przez czasownik operatorowy, tzw. werbalizator. Najczęstszym w badanej próbie okazał się związek wyrazowy *czuć urazę*, poświadczony 5 razy (10% wszystkich analizowanych wystąpień AWN). Trzykrotnie wystąpiły analityzmy *mieć litość* oraz *doznać/doznawać ulgi*. Werbalizatorem w związku wyrazowym *mieć litość* jest typowy dla AWN, bliski słowom posiłkowym, czasownik *mieć*, a dla analityzmu *czuć urazę* funkcję werbalizującą spełnia *verbum czuć*, czyli centralny czasownik dla pola leksykalnego czasowników uczuć. Rozkład przykładowych zwrotów werbo-nominalnych wraz ze słoweńskimi ekwiwalentami opatrzony kontekstem z utworu źródłowego i przekładu ilustruje tabela 2.

Tabela 2. Wybrane analizyzy my werbo-nominalne i ich ekwiwalenty w przekładzie na język słoweński

Oryginalna wersja polska	Nomen	Przekład słoweński
budzić bojaźń, por. <i>Kromicki budzi we mnie bojaźń</i> , s. 380	bojaźń	<i>Kromicki zbuja v meni bojazen</i> , s. 312
odczuwać bojaźń, por. <i>Odczuwałem zarazem rozkosz, radość i bojaźń</i> , s. 379		<i>Začutil sem slast, veselje in bojazen hkrati</i> , s. 312
doznawać dumy, doznawać uczucia dumy, por. <i>Doznawałem uczucia dumy na myśl, że jednak potrafił wydosłać się z błędnego koła</i> , s. 390	duma	<i>Počutil sem se ponosnega ob misli, da se mi je vendarle posrečilo izviti iz začaranega kroga</i> , s. 321
mieć gniew, por. <i>mam dla niej tylko gniew, tylko szyderstwo</i> , s. 352	gniew	<i>čutim nasproti nji samo togoto</i> , s. 288
wpaść w gniew, por. <i>Ciotka wpadła w gniew jeszcze większy</i> , s. 196		<i>Teto je še bolj pograbila togota</i> , s. 157
mieć litość, mieć uczucie litości, por. <i>że ona ma dla mnie wielką litość</i> , s. 326	litość	<i>da se ji strašno smilim</i> , s. 266
mieć niechęć, por. <i>Do Śniatyńskiego mam wprost niechęć</i> , s. 171	niechęć	<i>Nasproti Śniatyńskemu imam kratko in malo odpor</i> , s. 138
mieć obawę, por. <i>bo ma stałą obawę, że mu odpadają [paznokcie]</i> , s. 104	obawa	<i>pogleda nohte, ker ga je ves čas strah, da mu bodo odpadli</i> , s. 84
doznawać przykrości, doznawać uczucia przykrości, por. <i>gdy sobie mówię, że trzeba będzie pójść do niej, doznaję uczucia przykrości</i> , s. 462	przykrość	<i>če si rečem, da bi bilo treba oditi k nji, me spreletijo neprijetni občutki</i> , s. 382
doznać, doznawać ulgi, por. <i>Doznałem ulgi, jak owi chorzy nerwowi</i> , s. 19	ulga	<i>Začutil sem olajšanje, kakor živčni bolniki</i> , s. 15
czuć urazę, czuć trochę urazy, por. <i>tym głębszą czułem do niej urazę</i> , s. 123	uraza	<i>tem globlje se je zajedala vame užaljenost zaradi nje</i> , s. 99
<i>Czułem urazę do Anielki</i> , s. 444		<i>Začutil sem, da me je Anielka žalila</i> , s. 366
<i>Czułem do niej jakby urazę za to, że nie jest taka jak Anielka</i> , s. 470		<i>Čutil sem, kakor da me nekako žali, ker ni taka kakor Anielka</i> , s. 389
nosić urazę, nosić tyle urazy, por. <i>Nosiłem w sercu tyle urazy do niej</i> , s. 410		<i>V srcu sem čutil toliko nejevolje nanjo, da mi je to povzročalo prijetnost</i> , s. 337
poczuć urazę, por. <i>poczułem [...] głęboką urazę do Anielki</i> , s. 223		<i>Prvikrat po prihodu v Płoszow sem začutil nejevoljo in globoko togoto na Anielko</i> , s. 181
uczuwać urazę, por. <i>uczuwam jakby urazę do Anielki</i> , s. 119		<i>da občutim nekakšno sovraštvo do Anielke</i> , s. 95
mieć wstręt, por. <i>ma dla niego tyle samo litości, ile wstrętu</i> , s. 115	wstręt	<i>nasproti njemu čuti ravno toliko usmiljenja kakor odpora</i> , s. 91
popaść w zgryzotę, por. <i>tę duszę pełną skrupułów [...] w jaką popadnie zgryzotę</i> , s. 494	zgryzota	<i>poznati to dušo, polno skelenja vesti, [...] v kakšno pekočo vest bo zašla</i> , s. 411

Oryginalna wersja polska	Nomen	Przekład słoweński
mieć zmartwienie, por. <i>pan ma jakieś ukryte wielkie zmartwienie</i> , s. 475	zmartwienie	<i>skrivati v sebi nekakšne hude muke</i> , s. 394
<i>Mam wielkie zmartwienie z powodu Kromickiego</i> , s. 478		<i>Imam velike težave zaradi Kromickega</i> , s. 396

W zakresie odpowiedników oryginalnych analizyzmów werbo-nominalnych obserwuje się częste wierne odwzorowanie wyjściowego schematu, por. *czuje tylko smutek*, s. 264 – *čuti samo žalost*, s. 215; *a zarazem było mi wstyd za ten jej rumieniec*, s. 444 – *obenem pa me je bilo sram zaradi njene zardelosti*, s. 366; *Mam tylko takie uczucie, jakby mnie i wszystkich koło mnie niosła niezmierna fala*, s. 492 – *Imam samo tak občutek, kakor da mene in vse okoli mene nese neznanski val*, s. 409. Przykładem podobieństw w zakresie uszeregowania i semantyki składników nominalnych jest następujące tłumaczenie: *Odczuwałem zarazem rozkosz, radość i bojaźń*, s. 379 – *Začutil sem slast, veselje in bojazen hkrati*, s. 312 (przy transformacji werbalizatora pod względem aspektu por. podrozdz. 3.2). Syntetyczne odpowiedniki przekładowe AWN również odnotowano, ale jako zjawisko marginalne, np. *czuć urazę* vs. *žaliti* (por. podrozdz. 3.3). Dostrzeżone różnice między oryginałem a jego tłumaczeniem mają różny status i dotyczą zarówno werbalizatorów (podrozdz. 3.2), jak i rzeczowników (podrozdz. 3.3).

3.2. Modyfikacje w zakresie werbalizatorów w translatkach AWN

Zauważalne są modyfikacje w zakresie czasowników operatorowych tzw. werbalizatorów w tłumaczeniu. Niektóre są świadectwem zastąpienia jednego elementu synsematycznego innym w zależności od uwarunkowań systemowych języka docelowego, np. *mieć* por. zwrot *mieć obawę* przetłumaczony słoweńskim zwrotem z operatorowym *biti*, por. *biti koga strah*, np. *bo ma stała obawę, że mu odpadają* [paznokcie], s. 104 – *pogleda nohte, ker ga je ves čas strah, da mu bodo odpadli*, s. 84. Wśród rozpatrywanych AWN w przekładzie pojawia się werbalizator *čuti* na miejscu *mieć*, por. *ma dla niego tyle samo litości, ile wstrętu*, s. 115 – *nasproti njemu čuti ravno toliko usmiljenja kakor odpora*, s. 91; także zamiast oryginalnego *doznawać/doznać*, por. *doznawałem coraz większej ulgi*, s. 132 – *sem poleg telesne tesnobe čutil tudi čedalje večje olajšanje*, s. 106. Verbum ze s frazeologizowanego zwrotu *nosić w sercu* translator zastąpił przez *začutiti*, por. *Nosiłem w sercu tyle urazy do niej*, s. 410 – *V srcu sem čutil toliko nejevolje nanjo*, s. 337. Jednym z typów zmian operatorowego verbum jest perfektywizacja (Loewe, 2000, s. 30), o której świadczy, np. *Odczuwałem zarazem rozkosz* [...], s. 379 (por. podrozdz. 3.1) vs. *Začutil sem slast* [...], s. 312, dla której odnotowano wystąpienie *perfectivum* w loka-

lizacji oryginalnego *imperfectivum*. Por. też: *Niosłem w sobie do domu [...] ogromny niepokój*, s. 336 vs *Domov sem prinesel s seboj pritisk in neznanski nemir*, s. 274. Transformacja translatorska czasownika operatorowego w danym zwrocie może dotyczyć budowy słowotwórczej verbum. Fraza *pan ma jakieś ukryte wielkie zmartwienie*, s. 475 z nominalnym wykładnikiem predykatu o postaci *zmartwienie*, przez twórcę uzupełnionym o przydawkę *ukryte wielkie zmartwienie*, uległa w przekładzie interesującej transformacji, polegającej na inkorporacji komponentu ‘bycia ukrytym, skrytym’ do czasownika operatorowego w związku wyrazowym *skrivati muke*, por. *skrivate v sebi nekašne hude muke*, s. 394. Różnica między wyjściowym AWN a jego translacją może polegać na takiej strukturalnej fakultatywnej transformacji przekładowej (Lewicki, 2017, ss. 200–212) skutkiem której N_{pred} pełni funkcję podmiotu gramatycznego (Ulitzka, 2004, s. 116), por. *Ciotka wpadła w gniew jeszcze większy*, s. 196 – *Teto je še bolj pograbila togota*, s. 157. Metaforyzację i zmianę znaczenia w tłumaczeniu zwrotu *doznawać przykrości / uczucia przykrości* dokumentuje przekład zdania, w którym zachodzi także perfektywizacja i zmiana lokalizacji eksperiencera, por. *gdy sobie mówię, że trzeba będzie pójść do niej, doznaję uczucia przykrości*, s. 462 – *in če si rečem, da bi bilo treba oditi k nji, me spreletijo neprijetni občutki*, s. 382. W tłumaczeniu powyższego zdania uwidacznia się również transformacja ze względu na semantyczną kategorię intensywności, a jej podwyższenie podkreśla zarówno nacechowanie słoweńskiego czasownika wewnątrz analityzmu, jak i pluralny wykładnik N_{pred} . Modyfikacja semantyczna werbalizatora obserwowana jest w przykładzie: *tym głębszą czułem do niej urazę*, s. 123 – *tem globlje se je zajedala vame užaljenost zaradi nje*, s. 99, gdzie w wersji słoweńskiej neutralny pod względem intensywności element *czuć* tłumacz zastąpił przez czasownik *zajedati se* ‘wżerać się’ (OsPr, 1996). Przekształceniu ulega także forma składniowa rozpatrywanej frazy, w której przymiotnik intensyfikujący *głębszą* we frazie nominalnej *głębszą urazę* zostaje transponowany w przekładzie w adverbium *globlje* w połączeniu *globlje se je zajedala vame užaljenost* ‘wżerała się we mnie głębiej obraza, uraza’. W efekcie cała konstrukcja z konwencjonalnego środka stylistycznego w postaci kolokacji *czuć urazę* nabiera w procesie translacji znamion związku wyrazowego nacechowanego stylistycznie i naznaczonego podwyższoną intensywnością semantyczną.

3.3. Odmienność semantyczna i formalna nominów odzwierciedlających predykanie w translatach AWN

W rozpatrywanych kontekstach przekładu napotykamy przede wszystkim jednostki nominalne w AWN bliskie treści wnoszonej przez wykładniki danej predykcji, np. *Doznałem ulgi*, s. 19 – *Začutil sem olajšanje*, s. 15; *Do Śniatyńskiego mam wprost niechęć*, s. 171 – *Nasproti Śniatyńskemu imam kratko in malo odpor*, s. 138. Wiązkę

synonimów dla N_{pred} uraza w tłumaczeniu tworzą słh. *nejevolja, sovraštvo, užaljenost*, por. *uczuwam jakby urazę do Anielki*, s. 119 – *da občutim nekašno sovraštvo do Anielke*, s. 95; *nie czuję z tego powodu urazy do pani*, s. 140 – *ne čutim užaljenosti do gospe*, s. 112. Strukturalna transformacja przekładowa uwidacznia się w transpozycji treści nomen o znaczeniu uczuciowym w formę przymiotnikową, np. *doznawać uczucia dumy*, por. *Doznawałem uczucia dumy na myśl, że jednak potrafił wydostać się z błędnego koła*, s. 390 – *Počutil sem se ponosnega ob misli, da se mi je vendarle posrečilo izviti iz začaranega kroga*, s. 321. Transzycja przekładowa treści predykatywnej z nomen z AWN prowadzi czasem ku formie czasownikowej we frazie zdaniowej, np. *Czułem urazę do Anielki*, s. 444 – *Začutil sem, da me je Anielka žalila*, s. 366; *Czułem do niej jakby urazę za to, że nie jest taka jak Anielka*, s. 470 – *Čutil sem, kakor da me nekako žali, ker ni taka kakor Anielka*, s. 389. Uczucie litości w wersji oryginalnej kodowane w postaci frazy ze zwrotem przyjęło w tłumaczeniu postać zdania, a zawartość semantyczna rzeczownika została przesunięta do czasownika, por. *że ona ma dla mnie wielką litość*, s. 326 – *da se ji strašno smilim*, s. 266. Wśród przekładu rzeczowników z AWN widoczne są również transformacje semantyczne. Ciekawym przykładem substytucji⁶ przekładowej, której towarzyszy w zakresie semantyki nomen zmniejszenie intensywności nazywanego uczucia, jest zastąpienie frazy *uczucia zazdrości* przez *senco ljubosumnosti* ‘cień zazdrości’, por. *doznaje uczucia zazdrości*, s. 264 – *da čuti v sebi kakšno senco ljubosumnosti*, s. 215.

4. Metaforyczne konstrukcje analityczne

W tej części opracowania przedstawiono konstrukcje analityczne, dla których „rzeczownik abstrakcyjny pełni funkcję podmiotu gramatycznego” (Ulitzka, 2004, s. 116). Dla tej podklasy zbioru analitycznych wykładników predykatów uczuć charakterystyczna jest metaforyzacja, w tym animizacja i antropomorfizacja (Loewe, 2000). Płoszowski, bohater powieści, zarazem autor powieściowego dziennika, relacjonuje swoje stany uczuciowe, jest zarazem podmiotem doznającym, jak i obserwatorem swej psychiki i swego życia duchowego. Dla tak zarysowanej postaci głównego bohatera charakterystyczne jest ujmowanie w narracji powieści stanów psychicznych tak, jakby przychodziły one spoza podmiotu, a obrazowania tego typu stanów pisarz dokonał często poprzez konstrukcje z nominalnym wykładnikiem predykatu uczucia

⁶ Nazwy *substytucja* używam tu w znaczeniu ogólnym, a nie jako terminu *substytucja* definiowanego w inny, wyspecjalizowany sposób w *Słowniku polskiej terminologii przekładoznawczej* (Bogucki i in., 2019, s. 125).

w pozycji podmiotowej, przy pomocy których to konstrukcji uczucie ujęte zostało metaforycznie jako żywa istota (personifikacja), por. *Bojaźń chwyta*, s. 492, *Gniew porywa*, s. 123, *Żal budzi się*, por. s. 103 (przykłady por. tabela 3). Poprzez kształt semantyczny użytych czasowników konstrukcje te tworzą również w badanej próbie szeregi gradacyjne ze względu na kategorię intensywności „gwałtowności” wbudowaną w semantykę verbum, por. *Radość chwyta, napęlnia, opanowuje, porywa, rozsadza*, por. też (Ulitzka, 2004, s. 128). Omawiane w tej części artykułu połączenia wyrazowe określa się tutaj również jako konstrukcje peryfrastyczne, analityzmy peryfrastyczne lub orzeczenia peryfrastyczne lub po prostu peryfrazy. Analizowana próba zawiera 46 haseł peryfrastycznych w 52 okurencjach, których wybrane poświadczenia wraz z najbliższym kontekstem ukazuje tabela 3.

Tabela 3. Wybrane konstrukcje analityczne z nomen predykatywnym w pozycji podmiotowej

Oryginalna wersja polska	Nomen	Przekład słoweński
Bojaźń chwyta, por. i zarazem chwyta mnie niezrozumiała bojaźń, s. 492	bojaźń	obenem pa me navdaja nerazumljiva bojažen, s. 409
Gniew porywa, por. Na myśl o nich [Kromicki, matka Anielki] porwał mnie gniew, s. 123	gniew	Ob misli nanju me je pograbila togota, s. 98
Gorycz zalewa serce, por. śmiertelna gorycz zalała mi serce, s. 399	gorycz	in kakšna smrtna bridkost mi je zalila srce, s. 328
Litość bierze, por. Litość bierze patrzeć na jej zmierzowaną twarz, s. 479	litość	Konec me bo, ko gledam njen shušani obraz, s. 397
Będę widywał codziennie panią Kromicką... Na tę myśl ogarnia mnie pewien niepokój, s. 183	niepokój	Vsak dan bom lahko videl gospo Kromicko... Ob taki misli me prevzame čuden nemir, s. 147
Nostalgia zbudziła się, por. Zbudziła się we mnie na chwilę szalona nostalgia za słońcem i pogodą, s. 336	nostalgia	V meni se je za nekaj trenutkov prebudilo noro domotožje za soncem in lepim vremenom, s. 274
Radość opanowała, por. Jednocześnie opanowała mnie radość, że nic nie ma straconego, s. 123	radość	Obenem me je zmagovalo veselje, da še ni nič izgubljenega, da se da še vse popravi, s. 98
Radość rozsadza, por. jaka radość rozsadzała mi piersi, s. 393		kakšno veselje mi je razganjalo prsi, s. 323
Rozczulenie chwyta, por. Naprzód chwyciło mnie rozczulenie nad Anielką, s. 123	rozczenie	BRAK
Uczucie smutku chwyciło, por. Na koniec chwyciło mnie uczucie pustki i smutku, s. 204	smutek	Navsezadnje me je prešinil občutek praznine in bridkosti, s. 164
Strach bierze, por. Strach mnie bierze na myśl o akcie tak stanowczym, s. 12	strach	Strah me prešine ob misli na tako odločno akcijo, s. 11
Bo aż strach bierze, gdy się o takim szczęściu pomyśli, s. 476		Saj me namreč kar strah jemlje, če samo pomislim na tako srečo, s. 394

Oryginalna wersja polska	Nomen	Przekład słoweński
Strach porywa, porwał, por. <i>Przez chwilę porwał mnie niepokój i strach, że ona poczyliła mu wyznania</i> , s. 355		<i>Čez nekaj trenutkov sta me vrgla pokonci nemir in strah, da mu je izpovedala kaj o naju</i> , s. 291
Strach udzielił się, por. <i>ten kobiecy strach nazywania rzeczy po imieniu udzielił się i mnie</i> , s. 427		<i>Kakor da se je tisti ženski strah, zaradi katerega ne imenujejo stvari s pravim imenom, preselil tudi name</i> , s. 352
Trwoga chwyta, por. <i>We dnie i w nocy chwyta mnie od czasu do czasu jakaś nieokreślona trwoga</i> , s. 458	trwoga	<i>Podnevi in ponoči me kdaj pa kdaj pograbi nekakšna nejasna groza</i> , s. 378
Trwoga zamieszkała, por. <i>że trwoga zamieszkała we mnie</i> , s. 458		<i>samo groza se je naselila v meni</i> , s. 378
Zawziętość się wyradza się, por. <i>Wyradza się we mnie wprost zawziętość przeciw matce Anielki</i> , s. 124	zawziętość	<i>V meni se poraja kratko in malo togota na Anielkino mater</i> , s. 99
Zdziwienie ogarnęło, por. <i>Na widok wspaniałe przybranych kwiatami schodów ogarnęło je wielkie zdziwienie</i> , s. 301	zdziwienie	<i>Ko je zagledala stopnišče, čudovito okrašeno z rožami, jo je navdalo veliko začudenje</i> , s. 245
Żal budzi się, por. <i>Czasem żal [...] budzi się we mnie z nową siłą</i> , s. 103	żał	<i>Včasih se žalost [...] prebudi v meni z novo močjo</i> , s. 82
Żal ogarnął, por. <i>Ogarnął mnie żal ogromnie szczerzy i mocny, żem nie był w owym pociągu, który spadł z nasypu</i> , s. 401		<i>Prevzela me je neznansko odkritosrčna in silna bridkost, zakaj nisem bil v vlaku, ki je zgrmel po nasipu</i> , s. 330

4.1. Strategie tłumacza wobec metaforycznych konstrukcji analitycznych w słoweńskim przekładzie

Celem tej części pracy jest wskazanie na strukturalne i semantyczne transformacje metaforycznych konstrukcji analitycznych. Podkreślić należy, że metaforyczne obrazowanie, polegające często na personifikacji, zostało również w wersji przekładowej zachowane. Uczucia są tu konceptualizowane jako istoty żywe. Strategią tłumacza jest tu wierność wobec oryginału, co uwidacznia się poprzez użycie następujących czasowników w tłumaczonych konstrukcjach: *ogarnąć* vs *prevzeti*, np. *Ogarnął mnie niepokój*, s. 79 – *Prevzel me je nemir*, s. 64; (przy możliwej różnicy aspektualnej między jednostkami), np. *chwycić* vs *pograbi*, np. *We dnie i w nocy chwyta mnie od czasu do czasu jakaś nieokreślona trwoga*, s. 458 – *Podnevi in ponoči me kdaj pa kdaj pograbi nekakšna nejasna groza*, s. 378. Personifikacja ujawnia się w obu tekstach, por. *trwoga zamieszkała we mnie*, s. 458 – *samo groza se je naselila v meni*, s. 378, ale również zwłaszcza w wersji przełożonej we frazie *z preselili se*, por. *ten kobiecy strach nazywania rzeczy po imieniu udzielił się i mnie*, s. 427 – *Kakor*

da se je tisti ženski strah, zaradi katerega ne imenujejo stvari s pravim imenom, preselil tudi name, s. 352. Oryginalna metaforyzacja naznacza wyrażenie: Wyradza się we mnie wprost zawziętość przeciw matce Anielki, s. 124, co zostaje zachowane w przekładzie, por. *V meni se poraja kratko in malo togota na Anielkino mater*, s. 99. Wśród czasowników słoweńskich występujących w analizowanych związkach wyrazowych wyróżniają się m.in. *prevzeti* jako ekwiwalent oryginalnych *ogarniać/ogarnąć* i *porywać*, por. *Stopniowo ogarniało mnie coraz większe wzruszenie*, s. 262 – *Postopoma me je prevzemalo čedalje večje razburjenje* s. 213, *wówczas i mnie porywa taka radość*, s. 488 – *mene prevzame tako veselje*, s. 406 ale także *zdjąć*, np. *Nagle zdjął mnie strach*, s. 336 – *Mahoma me je prevzela groza*, s. 274; a także *prešinjati/prešiniti* jako translaty *chwycić, brać, ogarnąć*, por. *Na koniec chwyciło mnie uczucie pustki i smutku*, s. 204 – *Navsezadnje me je prešinił občutek praznine in bridkosti*, s. 164. Różne werbalne składowe kolokacje oryginalnych (*chwycić, napelnić*) są czasem oddawane przez jedno verbum w przekładzie, por. *Zostałem sam i chwyciła mnie szalona, nieopisana radość*, s. 243 – *Navdalo me je veselje, saj sem izpeljal svojo zamisel*, s. 335 oraz *Napelniła mnie radość, postawiłem bowiem na swoim*, s. 407 – *Navdalo me je veselje, saj sem izpeljal svojo zamisel*, s. 335. Między tekstem a jego tłumaczeniem występuje sytuacja odwrotna, gdy tożsamy składnik werbalny przyjmuje postać odrębnych jednostek leksykalnych w translacji, por. *Strach mnie bierze na myśl o akcie tak stanowczym*, s. 12 – *Strah me prešine ob misli na tako odločno akcijo*, s. 11; *Bo aż strach bierze, gdy się o takim szczęściu pomyśli*, s. 476 – *Saj me namreč kar strah jemlje, če samo pomislim na tako srečo*, s. 394. Podkreślić należy, że ciągi wyrazowe *strach bierze, litość bierze* charakteryzują się trwałością i konwencjonalnością. J. Moder zdecydował o zinterpretowaniu jednej jednostki silnie sfrageologizowanej z nomen *litość* przez inny związek frazeologiczny ze słoweńskim wyrazem *konec*, por. *Litość bierze patrzeć na jej zmizerowaną twarz, podbite oczy*, s. 479 – *Konec me bo, ko gledam njen shujšani obraz, udrte oči*, s. 397. Jako wyjątkowe odnotowano przekształcenie frazy *Jest we mnie gniew na siebie samego*, s. 172 w postać z podmiotową lokalizacją eksperiencera, por. *Jezen sem sam nase*, s. 139. W tej subklasie jednostek znalazła się fraza, która uległa redukcji w wersji przełożonej, por. *rozczerzenie*.

5. Podsumowanie

Przeprowadzona na potrzeby artykułu analiza pozwala wychwycić tendencje translatoryczne w zakresie ekwiwalencji czasowników, analizyzmów werbo-nominalnych i analitycznych konstrukcji metaforycznych z podmiotową lokalizacją nomen nazywającego uczucie. Jednym z celów dokonanego przeglądu było uwidocznienie tego,

jakie niuanse znaczeniowe konstrukcji bazowych mogą rodzić trudności w przekładzie na język obcy i czy pociąga to za sobą modyfikacje, transformacje znaczeniowe bądź redukcje. Pośród powtarzających się transformacji warto odnotować różnice w zakresie aspektu między wersją polską a słoweńską, i to zarówno w zakresie jednostek syntetycznych, jak i analitycznych. W zwrotach werbo-nominalnych notuje się modyfikacje werbalizatorów polegające na zastosowaniu innego czasownika synsematycznego bądź *verbum* poszerzającego znaczenie całego związku wyrazowego. Dla wszystkich trzech wyróżnionych tu klas formalizacji predykatów uczuć: czasowników (podrozdz. 2), AWN (podrozdz. 3), konstrukcji analitycznych z eksperierencerem poza podmiotem (podrozdz. 4) poświadczane są takie transformacje przekładowe, które powodowały dla danego ekwiwalentu zmianę jego statusu, czyli tłumaczenie czasownika przez AWN lub tłumaczenie AWN przez czasownik, bądź zwrotu analitycznego przez konstrukcję z *x* poza podmiotem. Zebrany materiał obejmujący 300 fraz w oryginale i tłumaczeniu nie pozwolił na ujawnienie wielu różnic semantyczno-stylistycznych między tekstem powieści a jej przekładem, ale różnice takie były zauważalne, a w niektórych propozycjach tłumacza nacechowanie stylistyczne jest wyrazistsze niż w neutralnej pod względem stylistycznym wersji źródłowej. Spojrzenie na wybory tłumacza w odniesieniu do słownictwa z pola leksykalnego uczuć pozwala również na przyczynek w zakresie obserwacji na temat zasobów środków językowych o podobnej semantyce w dwu językach słowiańskich.

WYKAZ SKRÓTÓW

AWN – analizm werbo-nominalny

BD – *Bez dogmatu* por. Sienkiewicz, H. (2015)... w: Bibliografia

N_{pred} – nominalny wykładnik treści predykatu

OsPr – Ostromęcka-Frączak B., Pretnar T., (1996). *Slovensko-poljski slovar. Słownik słoweńsko-polski*. Državna Založba Slovenije

BIBLIOGRAFIA

Będkowska-Kopczyk, A. (2004). *Jezikovna podoba negativnih čustev: Kognitivni pristop*. Študentska založba.

Bogucki, Ł., Dybiec-Gajer, J., Piotrowska, M., & Tomaszewicz, T. (2019). *Słownik polskiej terminologii przekładoznawczej*. Wydawnictwo Księgarnia Akademicka. <https://doi.org/10.12797/9788381380966>

- Górski, K. (1968). Sienkiewicz: Klasyk języka polskiego. W A. Piorunowa & K. Wyka (Red.), *Henryk Sienkiewicz: Twórczość i recepcja światowa* (ss. 51–76). Wydawnictwo Literackie.
- Jędrzejko, E., Loewe, I., & Żmigrodzki, P. (Red.). (1998). *Słownik polskich zwrotów werbo-nominalnych: Zeszyt próbny*. Energiea.
- Kiklewicz, A., Korytkowska, M., Mazurkiewicz-Sułkowska, J., & Zatorska, A. (2019). *Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich: Verba cogitandi i verba sentiendi* (Część I., II.1 i II.2). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk. <https://hdl.handle.net/20.500.12528/1087>
- Lewicki, R. (2017). *Zagadnienia lingwistyki przekładu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Loewe, I. (2000). *Konstrukcje analityczne w poezji Młodej Polski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Nowakowska-Kempna, I. (1986). *Konstrukcje zdaniowe z leksykalnymi wykładnikami predykatów uczuć*. Uniwersytet Śląski.
- Nowakowska-Kempna, I. (1995). *Konceptualizacja uczuć w języku polskim: Prolegomena*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Ostromęcka-Frączak, B., & Pretnar, T. (1996). *Slovensko-poljski slovar: Słownik słoweńsko-polski* [OsPr]. Državna Založba Slovenije.
- Rejter, A. (2016). Onomastyczne tropy dekadentyzmu: Nazwy własne w *Bez dogmatu* Henryka Sienkiewicza. *Acta Universitatis Lodzensis: Codzienność w mistrzowskim opracowaniu: W 100. rocznicę śmierci Henryka Sienkiewicza*, 50, 91–103. <https://doi.org/10.18778/0208-6077.50.07>
- Sienkiewicz, H. (1975). *Brez dogme* (J. Moder, Tłum.). Državna Založba Slovenije.
- Sienkiewicz, H. (2015). *Bez dogmatu*. Ossolineum.
- Ulitzka, E. (2004) Polskie werbo-nominalne konstrukcje analityczne oznaczające pozytywne stany emocjonalne: Z rzeczownikami *radość, wesołość, uciecha, euforia, zadowolenie, szczęście*. *Roczniki Humanistyczne*, 52(6), 113–148.
- Vidovič Muha, A. (2000). *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Znastveni inštitut Filozofske fakultete.
- Wilkoń, A. (2019). *Niewidzialny artyzm Henryka Sienkiewicza*. W M. Pietrzak & A. Zalewska (Red.), *Henryk Sienkiewicz: Język – Semantyka* (ss. 13–18). Wydawnictwo DiG.
- Zatorska, A. (2018). O strukturach z czasownikami cogitandi i sentiendi oraz ich funkcjach w powieści *Bez dogmatu* Henryka Sienkiewicza. W E. Woźniak & A. Lenartowicz-Zagrodna (Red.), *Filologia jako porządkowanie chaosu: Studia nad językiem i tekstem: Ad honorem professoris Marci Cybulski* (ss. 285–297). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zatorska, A. (2019). Z lingwistycznych zagadnień słoweńskiego przekładu *Pana Wołodjowskiego* Henryka Sienkiewicza. W M. Pietrzak & A. Zalewska (Red.), *Henryk Sienkiewicz: Język – Semantyka* (ss. 315–338). Wydawnictwo DiG.

- Zatorska, A. (2020). Predykaty miłości w *Bez dogmatu* i *Rodzinie Połanieckich* Henryka Sienkiewicza: Przekład na język słoweński. W E. Gutierrez Rubio, D. Kruk, I. Pálosi, T. Speed, Z. Týrová, D. Vashchenko, & A. Wysocka (Red.), *Contributions to the 22nd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav)* (ss. 346–354). Harrassowitz Verlag. <https://doi.org/10.2307/j.ctv15vwwk16.43>
- Żmigrodzki, P. (2000). *Właściwości składniowe analitycznych konstrukcji werbo-nominalnych w języku polskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Z problemów tłumaczenia predykatywnych wyrażeń uczuć w słoweńskim przekładzie *Bez dogmatu* Henryka Sienkiewicza

Abstrakt

Artykuł dotyczy zbioru czasowników i analityzmów realizujących predykaty uczuć. Materiał zaprezentowany w opracowaniu został wyekscerpowany z powieści Henryka Sienkiewicza *Bez dogmatu* i jej przekładu na język słoweński. Celem podjętych badań jest prezentacja inwentarza czasowników i analityzmów wyrażających predykaty uczuć w powieści Sienkiewicza i przegląd ich słoweńskich ekwiwalentów. Po pierwsze, czasownik może być tłumaczony w języku docelowym przez czasownik, ale też przez analityzm. Po drugie, jednemu oryginalnemu leksemowi może odpowiadać w słoweńskiej wersji kilka ekwiwalentów, np. pol. *bać się* – sł. *bati se, zbatil se, upati si, ustrašiti se, biti komu strah*. Po trzecie analityzm może być tłumaczony przez inny analityzm, ale też przez czasownik syntetyczny. Uwypuklono modyfikacje, jakim podlegają w translacji konstrukcje analityczne, zwłaszcza zwroty werbo-nominalne. Spośród zestawień wyrazowych wyodrębniono związki metaforyczne, np. *bojaźń chwytą; gniew porywa; trwoga zamieszkała*. Przeprowadzona analiza potwierdziła istnienie podobieństw i różnic między wersją oryginalną i tłumaczoną w zakresie rozpatrywanych jednostek. Obserwowane odrębności translatorskie poklasyfikowano z uwzględnieniem typów transformacji przekładowych.

Słowa kluczowe: predykat emotywny; czasownik; analityzm werbo-nominalny; translologia; Henryk Sienkiewicz; *Bez Dogmatu*; język polski; język słoweński

Selected Issues Concerning the Translation of Emotional Predicates in the Slovene Version of Henryk Sienkiewicz's *Without Dogma*

Abstract

This article is devoted to a set of verbs and analytical constructions expressing emotional predicates. The lexical units discussed in the paper have been extracted from the original Polish version of the novel *Bez dogmatu* (English translation: *Without Dogma*) by Henryk Sienkiewicz and the Slovene translated version. The aim of the study is to present an inventory of the lexemes under consideration in the Polish source text and to discuss their equivalents in the Slovene target text. Firstly, a verb used in the source text can be translated by a verb of the target language as well as by an analytical construction. Secondly, one Polish lexeme is sometimes rendered using a few Slovene equivalents, e.g. Polish *bać się* – Slovene *bati se, zbatati se, upati si, ustrašiti se, biti komu strah*. Thirdly, an analytical construction can be translated by another analytical construction as well as a verb. The discussion focuses on modifications of analytical constructions, particularly those of the verbo-nominal type. Metaphorical units (such as *Bojaźń chwyta, Gniew porywa, Trwoga zamieszkała*) are presented as a separate group. The analysis confirms similarities and differences between the source and the target texts in terms of the use of the lexical units under discussion. The differences identified in the study are classified according to the type of transformation they involve in translation.

Keywords: emotive predicate; verb; analytical verbal construction; translation studies; semantics; Henryk Sienkiewicz; *Bez dogmatu* [*Without Dogma*]; Polish language; Slovene language